INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

MAKROIQTISODIYOTNING FAN SIFATIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi
Xudoyberganova Go'zal
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada makroiqtisodiyotning mustaqil fan sifatida shakllanishi, uning nazariy asoslari va tarixiy rivojlanish bosqichlari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqotda klassik iqtisodiy qarashlardan boshlab, XX asrda yuzaga kelgan makroiqtisodiy inqilob, xususan, umumiy talab va davlat aralashuvi g'oyalarining shakllanishi hamda ularning iqtisodiy siyosatga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy makroiqtisodiyotda qo'llanilayotgan model va yondashuvlarning evolyutsiyasi, jumladan, neoklassik va yangi keynscha qarashlarning o'zaro munosabati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida makroiqtisodiyot fanining rivojlanishi iqtisodiy inqirozlar, global o'zgarishlar va ilmiy paradigmalar almashinuvi bilan bevosita bog'liqligi asoslab beriladi. Maqola iqtisodiy nazariyaning ushbu yo'nalishidagi asosiy tendensiyalarni aniqlash va ularning amaliy ahamiyatini baholashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: makroiqtisodiyot, iqtisodiy nazariya, klassik maktab, keynschilik, neoklassik yondashuv, iqtisodiy inqiroz, makroiqtisodiy modellar, iqtisodiy siyosat, umumiy talab, iqtisodiy rivojlanish

Kirish. Makroiqtisodiyot bugungi kunda iqtisodiy tizimlarning umumiy holatini, barqarorligini va rivojlanish yo'nalishlarini tahlil qiluvchi muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Biroq u har doim ham mustaqil fan sifatida mavjud bo'lmagan. Dastlab iqtisodiy jarayonlar asosan mikro darajada, ya'ni alohida xo'jalik subyektlari faoliyati doirasida o'rganilgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan milliy iqtisodiyot miqyosidagi muammolarni tushuntirish zarurati yuzaga keldi. Ayniqsa, iqtisodiy inqirozlar, ishsizlik darajasining keskin oshishi va inflyatsion jarayonlarning kuchayishi iqtisodiyotni kompleks yondashuv asosida tahlil qilishni talab etdi.

XX asrning birinchi yarmida yuz bergan global iqtisodiy silkinishlar makroiqtisodiyotning alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllanishiga turtki berdi. Shu davrda iqtisodiy nazariyada tub burilish yuz berib, umumiy talab, davlat aralashuvi va iqtisodiy muvozanat masalalari markaziy o'ringa chiqdi. Keyingi bosqichlarda esa makroiqtisodiyot nazariyasi yanada murakkablashib, turli ilmiy maktablar va yondashuvlar o'rtasidagi bahslar orqali rivojlanib bordi. Bu jarayon iqtisodiy siyosatni shakllantirishda yangi vositalar va modellarning paydo bo'lishiga olib keldi.

Mazkur maqolaning maqsadi makroiqtisodiyotning fan sifatida shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini tizimli ravishda tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun tarixiy evolyutsiya, asosiy nazariy yondashuvlar va ularning o'zaro bog'liqligi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism. Makroiqtisodiyotning fan sifatida shakllanishi uzoq tarixiy jarayon natijasi bo‘lib, u iqtisodiy tafakkurning evolyutsiyasi, amaliy ehtiyojlar va global iqtisodiy o‘zgarishlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Dastlab iqtisodiy nazariya asosan klassik iqtisodchilar qarashlarida shakllangan bo‘lib, ular bozor mexanizmining o‘z-o‘zini tartibga solish qobiliyatiga katta urg‘u berganlar. Klassik maktab vakillari iqtisodiyotda to‘liq bandlik va muvozanat tabiiy holat deb qaragan, davlat aralashuvini esa minimal darajada bo‘lishi kerak deb hisoblashgan. Biroq bu yondashuv XX asr boshlaridagi iqtisodiy inqirozlar sharoitida o‘zining cheklanganligini ko‘rsatdi.

1929–1933 yillardagi Buyuk depressiya makroiqtisodiyot rivojida burilish nuqtasi bo‘ldi. Ushbu inqiroz klassik nazariyalar real iqtisodiy muammolarni to‘liq izohlab bera olmasligini yaqqol namoyon etdi. Natijada iqtisodiy tafakkurda yangi yondashuvga ehtiyoj tug‘ildi. Shu davrda iqtisodchi olim Jon Meynard Keyns tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar makroiqtisodiyotning mustaqil fan sifatida shakllanishiga asos bo‘ldi. Keyns umumiy talabning iqtisodiy faollikni belgilovchi asosiy omil ekanini ta’kidlab, davlatning iqtisodiyotga faol aralashuvi zarurligini asoslab berdi. Uning nazariyasi iqtisodiy siyosatning yangi instrumentlarini — fiskal va monetar siyosatni rivojlantirishga turtki berdi.

Keynsdan keyingi davrda makroiqtisodiyot yanada tizimlashdi va turli ilmiy yo‘nalishlarga ajralib ketdi. Neoklassik sintez yo‘nalishi klassik va keynschilik qarashlarini uyg‘unlashtirishga harakat qildi. Bu yondashuvga ko‘ra, qisqa muddatda iqtisodiyotda davlat aralashuvi zarur bo‘lsa, uzoq muddatda bozor mexanizmlari ustunlik qiladi. Shu bilan birga, 20-asrning ikkinchi yarmida Milton Fridman boshchiligidagi monetarizm maktabi shakllanib, pul massasi va inflyatsiya o‘rtasidagi bog‘liqlikka asosiy e’tibor qaratdi. Monetaristlar iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda pul-kredit siyosatining ustuvorligini ta’kidladilar.

1970-yillarga kelib, iqtisodiy inqirozlar va stagflyatsiya holatlari makroiqtisodiy nazariyada yana yangi yondashuvlarni talab qildi. Robert Lukas va boshqa olimlar tomonidan ishlab chiqilgan ratsional kutishlar nazariyasi iqtisodiy agentlarning qaror qabul qilish jarayonida kelajak haqidagi axborot muhim rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Bu yondashuv an’anaviy siyosat choralarining samaradorligini shubha ostiga qo‘ydi va iqtisodiy modellashtirishda mikroasoslar muhimligini ilgari surdi.

Shundan so‘ng real biznes sikllari nazariyasi va yangi keynschilik maktabi rivojlandi. Real biznes sikllari yondashuvi iqtisodiy tebranishlarni asosan texnologik o‘zgarishlar bilan izohlasa, yangi keynschilik maktabi narx va ish haqlarining “qattiqligi” sababli bozorlar har doim ham tez muvozanatga kelmasligini asoslab berdi. Bu yo‘nalishlar zamonaviy makroiqtisodiy modellarni yanada murakkab va real iqtisodiy jarayonlarga yaqinlashtirdi.

Bugungi kunda makroiqtisodiyot fanining rivojlanishi raqamli iqtisodiyot, global moliyaviy integratsiya va iqtisodiy siyosatning murakkablashuvi bilan yangi bosqichga ko‘tarilgan. Zamonaviy makroiqtisodiy tahlillarda DSGE modellar, ekonometrik usullar va katta ma’lumotlar (big data)dan foydalanish keng tarqalmoqda. Bu esa iqtisodiy jarayonlarni yanada aniqroq prognoz qilish va samarali siyosat ishlab chiqish imkonini bermoqda.

Umuman olganda, makroiqtisodiyotning fan sifatida shakllanishi va rivojlanishi iqtisodiy inqirozlar, ilmiy bahslar va amaliy ehtiyojlar natijasida yuzaga kelgan murakkab

jarayondir. U turli ilmiy maktablar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar va ularning integratsiyasi orqali boyib borgan. Bugungi kunda esa makroiqtisodiyot nafaqat nazariy fan, balki davlat siyosatini shakllantirishda muhim amaliy vosita sifatida ham o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Xulosa. Makroiqtisodiyotning fan sifatida shakllanishi va rivojlanishi shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy tizimlar hech qachon statik holatda bo‘lmaydi, balki doimiy o‘zgarishlar, inqirozlar va yangi ilmiy yondashuvlar ta’sirida shakllanib boradi. Klassik qarashlardan boshlangan yo‘l Keyns inqilobi, monetaristik yondashuvlar va zamonaviy iqtisodiy modellar orqali bugungi murakkab global iqtisodiy tizimni tushuntirish darajasiga yetib keldi. Ushbu jarayon makroiqtisodiyotning nafaqat nazariy bilimlar majmui, balki real iqtisodiy siyosatni shakllantiruvchi amaliy vosita ekanini yaqqol isbotlaydi. Shu nuqtai nazardan, makroiqtisodiy tahlillarni chuqurlashtirish va ularni milliy iqtisodiyot xususiyatlariga moslashtirish har bir mamlakat uchun strategik ahamiyatga ega. O‘zbekiston sharoitida ham makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, inflyatsiyani nazorat qilish, bandlik darajasini oshirish va iqtisodiy o‘sishni barqarorlashtirishda ilmiy asoslangan yondashuvlardan foydalanish zarur. Amaliy jihatdan, iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda faqat qisqa muddatli natijalarga emas, balki uzoq muddatli makroiqtisodiy barqarorlikka e’tibor qaratish lozim. Shuningdek, iqtisodiy modellashtirish va prognozlash tizimlarini rivojlantirish, zamonaviy statistik va ekonometrik usullardan keng foydalanish qaror qabul qilish sifatini oshiradi. Ta’lim tizimida esa makroiqtisodiyot fanini o‘qitish jarayonini amaliy misollar va real iqtisodiy holatlar bilan boyitish zarur, chunki nazariy bilimning amaliyot bilan uyg‘unligi mutaxassislar salohiyatini oshiradi. Bundan tashqari, iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda ochiqlik va shaffoflikni ta’minlash, ilmiy jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim omil hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, makroiqtisodiyotning rivojlanish tajribasi shuni ko‘rsatadiki, barqaror iqtisodiy o‘sish faqat ilmiy asoslangan, tizimli va moslashuvchan iqtisodiy siyosat orqali ta’minlanadi, shu sababli kelgusida ham makroiqtisodiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish va ularni amaliy qarorlarga integratsiya qilish dolzarb vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ishmuhamedov, A. E., & Xolmominov, Sh. R. (2005). O‘zbekiston milliy iqtisodiyoti. Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti.
2. To‘xliyev, N., Xolmatov, N., Ermamatov, Sh., & Haqberdiyev, Q. (2018). O‘zbekiston iqtisodiyoti. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimi nashriyoti.
3. Hasanov, J. (2021). Makroiqtisodiyot (darslik va o‘quv qo‘llanma). Toshkent: Oliy ta’lim muassasalari uchun o‘quv adabiyoti.
4. Muslimova, F. (2024). O‘zbekiston Respublikasining makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarini ARIMA modeli yordamida bashorat qilish. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 2(7), 362–368.
5. Mamedov, X., Muminov, N., Umarov, A., & Ismailov, A. (2022). Iqtisodiyot nazariyasi (II tom). Toshkent: Bookmany print.